

ko ofiara, wydaje się zawężać tematykę eucharystii, jednak szczegóły rozprawy ukazują niemal wszystkie, czasami drobne wypowiedzi o eucharystii pisarzy przedniecejskich. Ujęcie zagadnienia, jeśli chodzi o szczegóły, jest bardzo bogate. Tradycyjne pytanie o realną obecność Chrystusa w eucharystii za czasów kontrowersji katolicko-protestanckiej zostało w rozprawie przewyżnione przez właściwe ujęcie zagadnień, to znaczy tak, aby pisarze wczesnochrześcijańscy mogli sami odpowiedzieć na postawione pytania. Autor w wielu analizach zrewidował dotychczasowe ujęcia, w większości jednak je potwierdzał. Z zainteresowaniem można oczekiwać opracowania zagadnienia eucharystii w apokryfach, co zapowiedział autor w swoim życiorysie naukowym.

Rozprawa nie jest jednak wolna od uchybień i niedoskonałości. Nie zostały jasno ukazane zasady analizy tekstów. Teksty są przytoczone w oryginale z tłumaczeniem, ale brak analizy tekstu oryginalnego czyni cytat grecki zbędnym (Dla czego przytacza tekst grecki Klemensa Aleksandryjskiego – s. 68, z własnym polskim tłumaczeniem, jeśli nie analizuje oryginału, poza terminem gr. „krisis”?). Innym razem analizuje terminologię grecką bez obszerniejszego cytatu w oryginale, choć wydawałoby się to tym razem wskazane (por. wypowiedź Klemensa, s. 113 n.). Na ogół cytuje teksty greckie w oryginale (nawet z błędami, literówkami na przykład *Didache*, s. 21 n.; *Didache* ma nadto błędne tłumaczenie, które nie jest literówką!), ale czasem podaje tekst grecki w transkrypcji (s. 166).

Mimo tych uchybień praca ks. Jana Słomki stanowi ważne opracowanie najstarszych świadectw greckich o eucharystii. Lektura rozprawy może być pożyteczna zarówno dla patrologów, jak i historyków liturgii czy dogmatyków.

Ks. Wincenty Myszor

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2002, t. 35, z. 1, s. 172–173

Diego Arenhoevel, SO WURDE BIBEL. EIN SACHBUCH ZUM ALTEN TESTAMENT, Stuttgart 1974, 158 s.

Niewielka książeczka z gatunku rzeczowej, dobrej popularyzacji (Sachbuch) nawiązuje swoim charakterem, układem, szatą graficzną do wydanej wcześniej w tym samym wydawnictwie (Katholisches Bibelwerk) książki G. Lohfinka, *Jetzt verstehe ich die Bibel* (tłumaczenie polskie: *Rozumieć Biblię*, Warszawa 1987). W odróżnieniu od niej zajmuje się tylko Starym Testamentem, jak to zostało zaznaczone w podtytule. Autor nie tyle ukazuje proces powstawania Starego Testamentu, jakby to wynikało z tytułu (*Tak powstała Biblia*), ile raczej chce przedstawić metody, jakimi egzegeza dociera do autentycznego słowa Bożego. Po zapoznaniu z elementarnymi wiadomościami o Starym Testamencie (kanon, podział, języki biblijne, pismo; s. 7–22) mówi o konieczności egzegezy do właściwego zrozumienia tego, co chciał nam autor biblijny powiedzieć (s. 23–31). Dalsze rozdziały poświęcone są metodom egzegetycznym: krytyka tekstu (s. 32–40), krytyka literacka (s. 41–72), krytyka form, gatunki literackie tradycji ustnej (s. 73–96), właściwe gatunki literackie (s. 97–110).

Kolejne dwa rozdziały ukazują związek Starego Testamentu z religią i kulturą Starożytnego Wschodu (s. 111–121) oraz znaczenie znalezisk archeologicznych dla odtworzenia środowiska, w jakim żyli Izraelici (s. 122–132).

Ostatni rozdział podejmuje problem teologiczny: w słowie ludzkim zawartym w Piśmie Świętym wypowiada się słowo Boże, Boża rzeczywistość (s. 133–143). Do wykładu przedstawionego materiału dołączono sześć ćwiczeń, mających zachęcić czytelnika do samodzielnego wypraktykowania zaprezentowanych metod egzegetycznych (język i pismo, krytyka tekstu, krytyka literacka, krytyka form, gatunki literackie, Biblia a świat starożytny; s. 145–155).

Książka została napisana prostym, poglądowym językiem. W przystępny sposób przedstawia autor skomplikowane sprawy, jak np. dotyczące języka hebrajskiego, związane z krytyką tekstu, literacką i gatunkową, problemy autorstwa i „Sitz im Leben” gatunków literackich. Wywody autora dopełniają dobrane przykłady, a także liczne ilustracje. Autor zwraca uwagę na różnorodność gatunków literackich używanych przez autorów Starego Testamentu; nie można ich sprowadzić do samej tylko historii biblijnej, jak to czyniono do niedawna. Dzięki metodzie gatunków literackich znika wiele rzekomych trudności zwłaszcza z zakresu historii, bo nie wszystkie gatunki literackie są jednakowo bliskie rzeczywistości historycznej. Autor biblijny nie zawsze posługuje się opisem ściśle historycznym, czasami sięga do gatunków, których pierwszorzędym celem było pouczenie, a niekiedy może nawet posłużyć się opowiadaniem fikcyjnym, jeśli za jego pomocą może łatwiej osiągnąć zamierzony cel (np. przypowieść Natana w 2 Sam 12,1–4 czy bajka Jotama – Sędz 9,7–15). Metoda ta ułatwia zrozumienie takich ksiąg pouczających, jak: Księga Judyty, Druga Machabejska, Księga Jonasza.

Przyswojeniu treści książki sprzyja szata graficzna: szczegółowy podział materiału, różnokolorowa czcionka, towarzyszące ilustracje, krótkie podsumowania na marginesie. Choć od pierwszego wydania książki upłynęły już przeszło dwie dekady, jest ona stale wznawiana i dobrze by było, gdyby została udostępniona także czytelnikowi polskiemu.

Ks. Antoni Dreja

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2002, t. 35, z. 1, s. 173–181

Zenon Grochowski, TANULMÁNYOK AZ EGYHÁZI HÁZASSÁG-ÉS PERJOGRÓL, Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae. III. Studia, vol. 1 (Hungarian translation Géza Kuminetz), Szent István Társulat, Budapest 2000, 211 s.

Kongregacja Wychowania Katolickiego dekretem z dnia 30 XI 1996 r. erygowała Instytut Prawa Kanonicznego (*ad instar facultatis*) na Uniwersytecie Katolickim im. Pétera Pázmány w Budapeszcie¹. Instytut ten, kierowany przez prof.

¹ Zob. P. Erdő, *Nota. Nuovo Istituto di Diritto Canonico a Budapest*, [w:] „Periodica” 1997, 86, s. 387–389.